

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 12 juni 2015

Mål nr

B 1000-14

KLAGANDE

M R

Ombud och offentlig försvarare: Advokat P-O M

MOTPARTER

1. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

2. M H

Ombud och målsägandebiträde: Advokat S N

SAKEN

Misshandel

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2014-01-23 i mål B 1365-13

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens domslut på det sättet att påföljden bestäms till villkorlig dom.

Högsta domstolen meddelar inte prövningstillstånd i målet i övrigt.

P-O M ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av M R i Högsta domstolen med 23 552 kr. Av beloppet avser 10 416 kr arbete, 7 170 kr tidsspillan, 1 256 kr utlägg och 4 710 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

S N ska få ersättning av allmänna medel för sitt biträde åt M H i Högsta domstolen med 16 627 kr. Av beloppet avser 7 161 kr arbete, 4 780 kr tidsspillan, 1 361 kr utlägg och 3 325 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

M R har yrkat att han frikänns från ansvar för misshandel och att skadeståndstalan lämnas utan bifall. Han har yrkat att påföljden under alla förhållanden mildras.

Riksåklagaren och M H har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd i påföljdsfrågan med utgångspunkt i vad hovrätten har funnit utrett om gärningen. Frågan om prövningstillstånd i målet i övrigt har förklarats vilande.

DOMSKÄL

Domstolarnas domar och frågorna i Högsta domstolen

1. M R dömdes i tingsrätten för misshandel i ett fall till fängelse i en månad. Han förpliktades vidare att utge skadestånd till M H. Det antecknades att M R hade varit frihetsberövad under tiden den 3–27 mars 2013. Sedan M R och M H överklagat tingsrättens dom, ändrade hovrätten domen endast på så sätt att påföljden bestämdes till villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst 50 timmar. Hovrätten förklarade att påföljden skulle ha bestämts till fängelse en månad om fängelse i stället hade valts som påföljd.

2. Den första frågan i Högsta domstolen är om hovrättens dom, såsom M R har gjort gällande, strider mot förbudet mot s.k. reformatio in pejus genom att hovrätten på talan av M R dömde honom till villkorlig dom med samhällstjänst utan att beakta den tid som han hade varit berövad friheten. Nästa fråga är vilken påföljd M R ska dömas till.

Reformatio in pejus?

3. Enligt 51 kap. 25 § första stycket rättegångsbalken får hovrätten inte med anledning av den tilltalades överklagande, eller med anledning av åklagarens överklagande till den tilltalades förmån, döma till en påföljd som är att anse som svårare eller mer ingripande för den tilltalade än den som tingsrätten har dömt till.

4. Vid bestämning av påföljd är fängelse att anse som en svårare påföljd än villkorlig dom (30 kap. 1 § brottsbalken). Vad som gäller om den villkorliga domen förenas med samhällstjänst framgår inte uttryckligen av lag eller

förarbeten. Högsta domstolen har dock uttalat att bestämmelsen i 30 kap. 1 § brottsbalken bör anses innebära att vid val av påföljd villkorlig dom är mindre ingripande än fängelse, även om den villkorliga domen förenas med samhällstjänst (NJA 2009 s. 34).

5. Frågan är då om den påföljd som hovrätten bestämde är, vid tillämpning av reglerna i 51 kap. 25 § rättegångsbalken om *reformatio in pejus*, att anse som mer ingripande för M R än den påföljd – fängelse i en månad – som tingsrätten dömde honom till. Den frågan aktualiseras av det förhållandet att M R hade varit frihetsberövad och att frihetsberövandet skulle ha avräknats från en fängelsepåföljd. Att frihetsberövandet inte ska beaktas när antalet timmar samhällstjänst bestäms framgår av rättsfallet NJA 2012 s. 968. M R har förklarat att han uppfattar hovrättens dom som mer ingripande än tingsrättens.

6. Bestämmelserna i 51 kap. 25 § rättegångsbalken övervägdes och ändrades i samband med att reglerna om omröstning i brottmål ändrades (prop. 1988/89:2 s. 12 ff.). Därvid avskaffades tidigare bestämmelser om undantag från förbudet mot *reformatio in pejus*. Avsikten angavs vara att förbudet skulle göras mer verkningsfullt. Vidare uttalades att reglerna om *reformatio in pejus* borde stå i samklang med omröstningsreglerna och att det liksom beträffande omröstning borde i viss utsträckning överlåtas åt rätten att – i den mån det inte följer direkt av brottsbalkens regler – avgöra vilken av två påföljder som är svårast eller mest ingripande (a. prop. s. 17).

7. I fråga om omröstning i påföljdsfrågan klargjordes i propositionen att bedömningen inte sällan får utgå från situationen i det enskilda fallet. Sålunda uttalades att reglerna om villkorlig frigivning ibland får beaktas för att omröstningsresultatet så långt möjligt ska leda till den lindrigaste utgången.

Vidare uttalades att det bör finnas utrymme för att anse en mening som innebär enbart skyddstillsyn som lindrigare än en mening som innebär villkorlig dom i förening med ett bötesstraff, ”beroende framför allt på antalet dagsböter”. (A. prop. s. 15.)

8. I rättsfallet NJA 2010 s. 555 hade hovrätten dömt en person till dagsböter motsvarande 2 500 kr för trafikförseelser, trots att det för förseelserna inte var föreskrivet någon annan påföljd än penningböter. Riksåklagaren överklagade domen till Högsta domstolen och yrkade att påföljden skulle bestämmas till penningböter 6 700 kr. Högsta domstolen bedömde, trots att dagsböter är att anse som en strängare påföljd än penningböter, att riksåklagaren inte kunde anses ha överklagat till den tilltalades förmån. Förbudet mot reformatio in pejus hindrade därför inte att påföljden bestämdes i enlighet med riksåklagarens yrkande.

9. Frågan om vad som är en mer ingripande påföljd i det enskilda fallet går inte att besvara en gång för alla. De principer som gäller för påföljdsval behöver inte nödvändigtvis vara bestämmande. Det framstår som mer naturligt att göra bedömningen ur den tilltalades perspektiv. Bedömningen bör dock vara objektiviserad. Det bör sålunda inte överlämnas åt den tilltalade att avgöra saken utifrån vilken påföljd som han eller hon uppfattar som strängast; det avgörande är vad en tilltalad typiskt sett kan antas anse. Det hindrar inte att domstolen ofta har anledning att klargöra den tilltalades inställning.

10. Med tanke på att ett frihetsberövande ska beaktas vid verkställigheten av en fängelsepåföljd, kan det diskuteras om inte ur en tilltalads perspektiv den påföljd som hovrätten bestämde får anses som mer ingripande än den påföljd

som tingsrätten hade kommit fram till. När det gäller verkställighetsinnehållet står då sex dagars fängelse mot 50 timmars samhällstjänst. Skillnaden mellan dessa ingripanden kan dock inte anses vara sådan att hovrättens påföljdsbestämning står i strid med reglerna om reformatio in pejus.

Frågan om påföljd

11. M R döms för att ha slagit M H med en bok på överarmen så att smärta, ömhet och en underhudsblödning uppstått. Misshandeln är inte ringa. Straffvärdet är fängelse i en månad.

12. Vid val av påföljd ska rätten enligt 30 kap. 4 § brottsbalken fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Därvid ska rätten beakta omständigheter som anges i 29 kap. 5 § brottsbalken, dvs. främst omständigheter som är hänförliga till den tilltalades person. Som skäl för fängelse får rätten, utöver brottslighetens straffvärde och art, beakta att den tilltalade tidigare har gjort sig skyldig till brott.

13. Högsta domstolen har vid flera tillfällen uttalat att utgångspunkten vid påföljdsvalet för misshandelsbrott av normalgraden är att ett sådant brott medför fängelsestraff (se bl.a. NJA 1999 s. 269 med hänvisningar). I överensstämmelse med den praxis som har utvecklats måste emellertid misshandelns närmare karaktär och omständigheterna kring brottet beaktas. I praxis finns också åtskilliga exempel på att en icke frihetsberövande påföljd har valts när det har varit fråga om ett misshandelsbrott av normalgraden som

inte har varit av allvarligare beskaffenhet (se NJA 1990 s. 84 I och II med hänvisningar).

14. Misshandeln har skett i hemmet mot M Rs sambo. Det medför i och för sig att synen på brottet blir strängare än annars. Det har emellertid endast rört sig om ett slag mot armen och skadorna har begränsats till en underhudsblödning. M R är tidigare ostraffad. Det finns mot denna bakgrund inte tillräckliga skäl att döma honom till fängelse. Det saknas särskild anledning att befara att han kommer att göra sig skyldig till fortsatt brottslighet (se 30 kap. 7 § första stycket brottsbalken). Påföljden bör därför bestämmas till villkorlig dom.

15. Enligt 30 kap. 7 § andra stycket brottsbalken kan rätten som särskilda skäl för villkorlig dom i stället för fängelse beakta om den tilltalade samtycker till att domen förenas med en föreskrift om samhällstjänst och en sådan föreskrift är lämplig med hänsyn till den tilltalades person och övriga omständigheter (jfr 27 kap. 2 a §). Av förarbetena till bestämmelsen om samhällstjänst framgår att avsikten är att en sådan föreskrift ska meddelas endast när alternativet är att döma till ett fängelsestraff. Om det redan vid en första prövning enligt 30 kap. 4 § står klart att det inte finns tillräckliga skäl för att välja fängelse som påföljd för brottsligheten, aktualiseras inte möjligheten att meddela en föreskrift om samhällstjänst. I ett sådant fall kan rätten döma till villkorlig dom redan med stöd av 30 kap. 7 § första stycket. (Prop. 1997/98:96 s. 87 och 197.)

16. I M Rs fall saknas, i enlighet med vad som tidigare har sagts, tillräckliga skäl att döma till fängelse. Den villkorliga domen ska därför inte förenas med en föreskrift om samhällstjänst.

17. Enligt 30 kap. 8 § brottsbalken ska en villkorlig dom förenas med böter, om inte ett bötesstraff skulle drabba den tilltalade alltför hårt eller om det finns andra särskilda skäl mot att döma till böter. Eftersom M R har varit berövad friheten i målet i 24 dagar, finns det särskilda skäl mot att förena den villkorliga domen med böter.

18. M R ska alltså dömas till villkorlig dom. Det saknas skäl att bevilja prövningstillstånd i målet i övrigt.

_____

_____

_____

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog, Ella Nyström, Göran Lambertz (referent), Ingemar Persson och Lars Edlund
Föredragande justitiesekreterare: Anna-Karin Leo